

Program arteterapii dla uczniów o specyficznych potrzebach edukacyjnych

Temat: *Radosne tworzenie czterech pór roku.*

Opracowały: mgr Justyna Ciesielska – oligofrenopedagog

mgr Paulina Jasnowska – oligofrenopedagog

mgr Elżbieta Dolatowska – nauczyciel bibliotekarz

Rok szkolny: 2009 / 2010

I. Wstęp

Na terenie naszej szkoły prowadzone są liczne zajęcia pozalekcyjne, działają koła zainteresowań, odbywają się uroczystości szkolne, przedstawienia teatralne, konkursy. Niestety nie są one utworzone z myślą o wszystkich uczniach. Są to zajęcia dające możliwości wykazania się uczniom ze szczególnymi zdolnościami. Uczeń niepełnosprawny, mający pewne ograniczenia czy to intelektualne czy też fizyczne nie będzie czuł się dobrze w takim otoczeniu.

Zajęcia arteterapii, prowadzone z myślą o uczniach o specjalnych potrzebach edukacyjnych i wychowawczych mają doprowadzić do samoakceptacji tych osób i pomóc im porozumiewać się z otoczeniem.

Termin arteterapia odnosi się do wykorzystania sztuki w celach diagnostycznych i terapeutycznych. Dotyczy ona tworzenia, jak również korzystania z istniejących działań twórczych. Metodę tę może stosować każdy bez względu na wiek, poziom wykształcenia, zdolności i stan zdrowia. Arteterapia pomaga zapobiegać pogłębianiu się stanów chorobowych, wpływa na rozwój zdolności, które mają urzeczywistnić pragnienia i zamierzenia dziecka. Pomaga uzewnętrznić emocje, myśli, pragnienia, spojrzeć na nie z bliska oraz pomóc w dostrzeżeniu ich przez innych – wychowawców i rodziców.

II. Pojęcie arteterapii

Arteterapia (arte z łac. ars – sztuka i terapia) - leczenie przez sztukę.

Termin arteterapia odnosi się do wykorzystania sztuki w celach diagnostycznych i terapeutycznych. Arteterapia obejmuje następujące obszary działań: terapia przez sztuki plastyczne (malarstwo, rysunek, grafika, rzeźba) muzykoterapia, choreoterapia, biblioterapia.

Oddziaływanie wielu form sztuki o odmiennych właściwościach tych dziedzin jest różnorodne w odniesieniu do poszczególnych osób. Zajęcia twórcze mogą przyczynić się do ekspansji i rozwoju osobowości, są także elementem dającym siłę.

Arteterapia pomaga zapobiegać pogłębianiu się stanów chorobowych, wpływa na rozwój zdolności, które mają urzeczywistnić pragnienia i zamierzenia dziecka. Pomaga również uzewnętrznić emocje, pragnienia, myśli. Spojrzeć na nie z bliska oraz pomóc w dostrzeżeniu ich przez innych. Wydobywa z dzieci siłę oraz energię, które wspierają je we własnym rozwoju. Jest to poszukiwanie motywacji do procesu twórczego, w którym często dochodzi do głosu zjawisko katharsis (oczyszczenia).

Podczas zajęć z arteterapii zmianie ulega sposób odbioru świata. Uczeń dowiadyuje się, że każda emocja, nawet przykra, nie trwa wiecznie, przemija. Dziecko nabiera dystansu do swoich uczuć i przeżyć, staje się dojrzałe i spokojne. Sytuacja taka może występować w rodzinach dysfunkcyjnych, gdzie nie ma miejsca na jawne wyrażanie emocji, często są one tłumione lub wyrażane w niewłaściwy sposób.

Prace uczniów mają charakter twórczy i są ekspresją własnych uczuć, wartości, postaw, są zatem obrazem osobowości autora. Pozwalają dotrzeć bardzo głęboko w świat myśli, pragnień, marzeń, radości i smutków. Dotknąć tego, co w innych warunkach nigdy nie miałyby szansy zostać poznane.

Terapia ta ma duży wpływ na rozwój osobowości, rozumienie własnych stanów i zachowań. Dla niektórych osób jest to jedyna, pośrednia forma uzewnętrznienia własnego świata przeżyć za pomocą symboli. Umożliwia wyzwolenie się utrwalonych zachowań, kompensuje braki, realizuje zamierzenia i pragnienia, które nie miały okazji być spełnione w rzeczywistości (Popek, 1989).

Zajęciami arteterapeutycznymi objęte są dzieci zamknięte w sobie, z kompleksami, nieufne, zahamowane, nadpobudliwe, nieakceptowane,

odrzucone oraz uczniowie z niską motywacją do nauki, jak również dzieci po przejściach traumatycznych oraz dzieci z małą sprawnością psychoruchową.

Dziecko poprzez wykonywanie rozmaitych czynności doskonali swoje umiejętności manualne i ruchowe. Terapia przez sztukę pomaga mu w poznaniu nowych sposobów widzenia, dzięki czemu może samo ocenić i interpretować nowe zjawiska pojawiające się w jego świecie. Dla dzieci z trudnościami często jest jedyną szansą na komunikację ze światem i innymi ludźmi.

Dziecko, aby uczestniczyć w zajęciach, nie musi być artystą. Ważny jest sam proces tworzenia. Ekspresja plastyczna dziecka jest spontaniczna, wynika bezpośrednio z jego spostrzeżeń, przeżyć.

Na zajęciach wykorzystuje się twórczą kreacyjną aktywność – rysowanie, malowanie, modelowanie. Dziecko poprzez wykonywanie rozmaitych czynności doskonali swoje umiejętności manualne i ruchowe. Terapia przez sztukę pomaga mu w poznaniu nowych sposobów widzenia, dzięki czemu może samo ocenić i interpretować nowe zjawiska pojawiające się w jego świecie. Dla dzieci z trudnościami często jest jedyną szansą na komunikację ze światem i innymi ludźmi.

III. Charakterystyka uczniów o specyficznych potrzebach edukacyjnych

Zajęcia arteterapii kierowane są do uczniów o specyficznych potrzebach edukacyjnych. Do tej grupy dzieci zaliczamy osoby upośledzone w stopniu lekkim, umiarkowanym, znacznym, a także dzieci z niedosłuchem, przewlekle chore i nadpobudliwe psychoruchowo. A oto ich ogólna charakterystyka.

Dzieci lekko upośledzone nie różnią się zbytnio od swoich rówieśników wyglądem zewnętrznym, czy rozwojem fizycznym. Występuje u nich upośledzenie różnych rodzajów percepcji, mają gorszą pamięć

logiczną, zarówno bezpośrednią jak i trwałą. Mniejsza jest uwaga dowolna, jej trwałość i podzielność. Zasób słów dzieci upośledzonych w stopniu lekkim jest ubogi (dotyczy to zwłaszcza mowy czynnej), artykulacja niewłaściwa.

W upośledzeniu umysłowym występuje niedorozwój czynności orientacyjno – poznawczych. Spostrzeganie otaczającego świata jest tym gorsze, im głębszy jest deficyt intelektualny, ale już nawet przy lekkim stopniu upośledzenia umysłowego jest ono utrudnione i nie odbija w pełni otaczającej rzeczywistości. Spostrzeżenia jednostek lekko upośledzonych umysłowo nie są dokładne. Proces spostrzegania jest zwolniony, a jego zakres wąski (w tym samym czasie osoby lekko upośledzone spostrzegają mniej przedmiotów niż osoby o prawidłowym rozwoju).

Szczegółowa charakterystyka dzieci umysłowo upośledzonych zakwalifikowanych do danego stopnia upośledzenia jest bardzo trudna, ponieważ każda jednostka jest odmiennie ukształtowana w wyniku jej tylko właściwych uszkodzeń układu nerwowego. Ogólnie można jednak stwierdzić, że upośledzenie umysłowe, zarówno umiarkowanego jak i znacznego stopnia, określane wspólnym terminem głębszego upośledzenia, ujawnia się w czynnościach orientacyjno – poznawczych, intelektualnych, emocjonalnych, motorycznych oraz w całej osobowości. U dzieci tych występują nieprawidłowości i zaburzenia o różnych wymiarach i zróżnicowanym nasileniu w zakresie percepcji wzrokowej, słuchowej, koordynacji wzrokowo-ruchowej, słuchowo-ruchowej, pod względem rozwoju mowy i rozwoju motorycznym.

Dziecko upośledzone jest jednak takim samym dzieckiem jak każde inne. Może nie potrafi tak dobrze czytać, liczyć, czy wypowiadać się, ale jest ono istotą ludzką i jak wszystkie inne dzieci, ma prawo być pełnoprawnym członkiem wspólnoty rodzinnej, szkolnej, społecznej, z należnym mu respektem.

Dziecko z zaburzeniami słuchu nie odbiera sygnałów słownych lub docierają one zniekształcone i osłabione. Dzieci z wadą słuchu przejawiają zaburzenia pewnych sfer ruchowych, głównie w zakresie statyki i szybkości

wykonywania ruchów. Częściej też obserwuje się u nich nieprawidłową lateralizację.

U dzieci przewlekle chorych obserwuje się, zwykle większe niż u dzieci zdrowych, napięcie emocjonalne. Zauważalna jest też częściej u nich impulsywność czyli reagowanie nagle, po zadziałaniu bodźca, bez namysłu. Dzieci przewlekle chore mają mniejszą zdolność do empatii lub problemy w wyrażaniu emocji. Mniejsza zdolność do empatii może być spowodowana swoistym traktowaniem dziecka chorego w domu rodzinnym. Dla prawidłowego rozwoju psychicznego dziecka niezbędne jest zaspokojenie podstawowych potrzeb psychicznych: potrzeby miłości, bezpieczeństwa, akceptacji, potrzeb poznawczych, itp. Potrzeby dzieci chorych nie różnią się od tych, które występują u zdrowych, ale niektóre z nich są bardziej nasilone w okresie trwania choroby.

Dzieci nadpobudliwe psychoruchowo wyróżniają się określonym zespołem cech zachowania. Cechy te ujawniają się w sposobie wykonywania codziennych czynności, w zabawie, w pracach domowych, przy odrabianiu lekcji. Nadmierna ruchliwość wyraża się w stałym niepokoju ruchowym dziecka, w ciągłym kręceniu się, podskakiwaniu, w zmianach pozycji, w niemożności zachowania spokoju. Ich nadruchliwość przejawia się również w wykonywaniu drobnych ruchów, jak manipulowanie przedmiotami, poprawianie garderoby, szarpanie włosów, ogryzanie paznokci. Wszystkie te czynności możemy zaobserwować wtedy, gdy dziecko nadpobudliwe zmuszone jest do spokojnego siedzenia. Wzmoczone reakcje ruchowe dziecka nadpobudliwego są często następstwem jego nadmiernej pobudliwości emocjonalnej. Obserwujemy u nich zachowanie świadczące o nadmiernie wzmożonej pobudliwości emocjonalnej, przejawiającej się w postaci wybuchów złości, impulsywnego działania, łatwego obrażania się, czasem płaczliwości. U dzieci tych występuje wzmożona wybuchowość, skłonność do bijatyk, dokuczliwość, niechęć do podporządkowania się kolegom. Dzieci te są niewytrwałe w zabawie i w pracy, wykazują skłonność do zniecierpliwienia, nie znoszą oczekiwań. Bardzo szybko przechodzą od

radości do smutku. cechuje je zmienność nastrojów.

Zajęcia arteterapii w naszej szkole pozwalają na wykorzystanie sztuki w celach leczniczych i stymulujących rozwój dziecka. W podejmowanych działaniach mających na celu zmiany terapeutyczne daje się dziecku możliwość wyrażania przeżyć, doświadczeń, emocji utrudniających odnoszenie sukcesów szkolnych.

Działania przez sztukę mają na celu wyzwalać ambicji i chęć współpracy, pozwalają dziecku być otwartym na bodźce zewnętrzne oraz dają możliwość eliminowania negatywnych emocji i zaspakajania potrzeby bezpieczeństwa, samooceny i swej wartości.

IV. Cel i metody pracy

1. CEL GŁÓWNY

Zajęcia mają na celu rozładowywanie trudnych emocji u dzieci z zaburzeniami psychoruchowymi, zaburzeniami w zachowaniu, a także wyzwalać pozytywne emocje, umożliwiając optymalne wykorzystanie możliwości rozwojowych dzieci.

2. CELE ETAPOWE

1. Zapoznanie z nowym materiałem plastycznym.
2. Doskonalenie sprawności manualnej.
3. Rozwijanie sfery sensorycznej.
4. Rozwijanie zainteresowań i uzdolnień plastycznych.
5. Kształtowanie wyobraźni i inwencji twórczej.
6. Kształtowanie samodzielności i konsekwencji w działaniu.
7. Uczenie się wyrażania trudnych emocji w sposób społecznie akceptowany.

8. Podnoszenie poziomu akceptacji siebie i innych.
9. Stwarzanie możliwości wypowiedzania siebie poprzez wytwory artystyczne.
10. Rozbudzanie komunikacji werbalnej i niewerbalnej.
11. Stwarzanie możliwości porozumiewania się.
12. Uczenie się spędzania wolnego czasu w sposób twórczy.

3. ORGANIZACJA ZAJĘĆ

Zajęcia będą się odbywały z częstotliwością jeden raz w tygodniu. Będą w nich uczestniczyły dzieci ze szkoły podstawowej w zbliżonym do siebie wieku. Grupa będzie liczyła od 4 do 10 dzieci o specyficznych potrzebach edukacyjnych. Każde zajęcia będą rozpoczynały się i kończyły zabawą integracyjną z wykorzystaniem elementów muzykoterapii. Formy i metody pracy będą dostosowane do indywidualnych potrzeb i możliwości dzieci. Udział w zajęciach będzie opierał się na dobrowolności i spontaniczności. Zasadą zajęć będzie nadanie większego znaczenia doznaniom dzieci podczas samego procesu „tworzenia”, niż jego wytworom. Podczas terapii będą stosowane różnorodne środki i narzędzia oddziaływań: glina, woda, masa solna, masa papierowa, plastelina, farby, karton itp. W celu osiągnięcia założonych efektów zajęcia będą prowadzone w sposób systematyczny i ciągły.

4. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

METODY: metody pracy oparte na spontanicznej aktywności dziecka dostosowane do jego możliwości percepcyjnych

- indywidualizacja środków i metod
- powolne stopniowanie trudności
- ciągłość oddziaływań

FORMA ZAJĘĆ: indywidualna i zespołowa

5. SPODZIEWANE EFEKTY:

Dla ucznia:

1. Zna różne materiały plastyczne i potrafi je wykorzystać w sposób twórczy.
2. Posiada umiejętności plastyczne.
3. Rozwija wrażliwość estetyczną.
4. Jest samodzielne w działaniu.
5. Wyraża swoje myśli, emocje, przeżycia w sposób społecznie akceptowany.
6. Nabywa większej pewności siebie.
7. Posiada większy zakres możliwości komunikacyjnych.
8. Posiada umiejętności twórczego spędzania wolnego czasu.
9. Umie współpracować w grupie.

Dla szkoły:

1. Wzbogacenie oferty szkoły.
2. Promocja uczniów i szkoły podczas kiermaszów i wystaw.

V. Plan rozwoju ucznia

Sfera rozwoju	Składniki poszczególnych sfer	Realizowane treści
Społeczno – emocjonalna	Kształtowanie umiejętności „bycia” w grupie	<ul style="list-style-type: none"> - rozmowy na temat zasad panujących w grupie, - włączanie się do zabaw grupowych, - zachęcanie do aktywnego udziału w zajęciach i zabawach, - rozwijanie poczucia przynależności do grupy.
Psychomotoryczna	Rozwijanie i usprawnianie: - percepcji wzrokowej - percepcji słuchowej	<ul style="list-style-type: none"> - dotykane przedmiotów, - manipulowanie przedmiotami, - oglądanie obrazków i opowiadanie o nich, - rozróżnianie barw, - odróżnianie form przestrzennych od płaskich, - odtwarzanie układanek przestrzennych wg modelu. - rozumienie poleceń i informacji przekazywanych przez nauczyciela, - wysłuchiwanie i rozpoznawanie dźwięków naturalnych, - rozpoznawanie dźwięków dochodzących z otoczenia, - odtwarzanie podanych rytmów, - ćwiczenia z elementami muzykopii.

	<p>- pamięci</p> <p>- koordynacji wzrokowo – słuchowo – ruchowej</p> <p>- orientacji w przestrzeni i schemacie ciała</p>	<p>- ćwiczenia w odwzorowywaniu kształtów i wzorów,</p> <p>- rozróżnianie barw,</p> <p>- zapamiętywanie gestów i treści związanych z zabawami,</p> <p>- tworzenie ilustracji do zaprezentowanego tekstu.</p> <p>- zabawy z odtwarzaniem rytmu i wiązanie go z układem przestrzennym,</p> <p>- układanie elementów wg instrukcji słownej lub układanie wg widocznego wzoru,</p> <p>- ćwiczenia w rozróżnianiu stron ciała własnego, kolegi,</p> <p>- wskazywanie przedmiotów znajdujących się po prawej i lewej stronie ucznia,</p> <p>- ćwiczenia w określaniu położenia różnych przedmiotów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • umieszczanie elementów obrazu w określonym położeniu • rysowanie przedmiotów w odpowiednim położeniu • kolorowanie obrazka według instrukcji zawierającej określenie położenia
--	--	--

Intelektualna	Doskonalenie poprawności wypowiedania się Poszerzanie zasobu słownictwa	- odpowiadanie na pytania zadawane przez nauczyciela, - samodzielne wypowiedanie się na zadany temat, - opowiadanie o obrazku, - używanie form grzecznościowych. - słuchanie krótkich tekstów, np. wierszyków, - słuchanie opowiadań czytanych przez nauczyciela, - wypowiedanie się na zadany temat, - opowiadanie o obrazku.
----------------------	--	---

VI. Tematyka zajęć

- **Lato:** rozróżnianie barw podstawowych, mieszanie barw, tworzenie pracy plastycznej pt. „Wspomnienie lata” za pomocą materiałów ekologicznych (muszle, piasek itp.).
- **Jesień:** poznawanie i nazywanie barw jesieni, kolorowanie mandali, wykorzystanie owoców jesieni do prac plastycznych, łączenie różnorodnych materiałów.
- **Zima:** malowanie na szkle, tworzenie witraży za pomocą różnych materiałów, nawiązanie do tradycji świąt Bożego Narodzenia poprzez wykonanie ozdób choinkowych, tworzenie form przestrzennych za pomocą łączenia np. makaronu, szyszek, orzechów, masy solnej itp., malowanie palcami.
- **Wiosna:** nawiązanie do tradycji świąt Wielkiej Nocy poprzez wykonanie form płaskich i przestrzennych (koszyczki, zajaczkę, kwiaty, pisanki), tworzenie prac plastycznych z wykorzystaniem techniki origami

VII. Scenariusze zajęć (aneks)

VIII. Ewaluacja programu – arkusz diagnozujący

Diagnoza:

1. Współpraca w grupie

1 2 3 4 5

2. Samodzielność podejmowania twórczej aktywności

1 2 3 4 5

3. Sprawność manualna

1 2 3 4 5

4. Komunikacja interpersonalna

1 2 3 4 5

5. Samoocena

1 2 3 4 5

6. Znajomość materiałów plastycznych i ich wykorzystanie w pracy

1 2 3 4 5

IX. Bibliografia

1. Piszczek M. „Terapia zabawą – terapia przez sztukę”, MEN, Warszawa 1997
2. Jąder M. „Techniki plastyczne rozwijające wyobraźnię” Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005
3. Konieczna E. „Arteterapia w teorii i praktyce”, Kraków 2003
4. Arciszewska – Binnebesel A., „ARTEterapia. Szczęśliwy świat tworzenia”, Toruń 2003